

مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال ۵، شماره ۱، بهار ۱۳۹۵، شماره پیاپی ۱۳

شاپای الکترونیکی: ۲۳۸۳-۲۴۹۵

شاپای چاپی: ۲۳۲۲-۲۵۱۴

<http://jrpp.um.ac.ir>

سنجش سطح دارایی‌های معیشتی در مناطق روستایی با رویکرد معیشت پایدار (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان تایباد)

حمدالله سجاسی قیداری^{۱*} - طاهره صادقلو^۲ - اسماعیل شکوری فرد^۳

۱- استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

۲- استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۴/۱۹ صص ۱۹۷-۲۱۶ تاریخ تصویب: ۱۳۹۴/۸/۲۶

چکیده

هدف: در رویکرد معیشت پایدار روستایی، هدف اصلی، اتکا بر دارایی‌ها و سرمایه‌های اصلی (انسانی، اجتماعی، مالی، طبیعی، نهادی و فیزیکی) موجود در روستا به عنوان منابع اولیه و اساسی تأمین معاش روستایی است. بر این اساس، هدف این تحقیق، سنجش سطح دارایی‌های معیشتی و اولویت‌بندی روستاهای دهستان‌های دشت تایباد و کرات با هدف برخورداری از شاخص‌های معیشت پایدار می‌باشد.

روش: نوع تحقیق کاربردی، روش مورد استفاده، توصیفی-تحلیلی بوده و برای گردآوری داده‌ها از مطالعات کتاب‌خانه‌ای و میدانی استفاده شده است. حجم کل جامعه آماری ۵۰۷۹ خانوار روستایی بود که حجم جامعه نمونه مورد مطالعه با استفاده از فرمول کوکران ۹۴ خانوار در ۱۶ نقطه روستا بوده است که پس از اصلاح تعداد آن به ۱۶۲ خانوار افزایش یافت. برای تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری و همچنین، مدل ویکور استفاده شده است.

یافته‌ها: نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که بین روستاهای مورد مطالعه از نظر برخورداری از دارایی‌های معیشتی تفاوت معناداری وجود دارد. همچنین، نتایج آزمون فریدمن نشان می‌دهد که سهم دارایی اجتماعی با میانگین رتبه ۳،۵۹ در مقایسه با سایر دارایی‌ها در بین روستاهای مورد مطالعه بیشتر است که نشان از یک پارچگی، همبستگی و انسجام اجتماعی در بین روستاهای مورد مطالعه است. دارایی انسانی نیز با میانگین رتبه ۱،۱۱، در رتبه آخر قرار می‌گیرد که نشان از مهاجرت نیروی‌های فعال و جوان روستایی می‌باشد. سایر دارایی‌ها به ترتیب اهمیت، شامل دارایی فیزیکی، دارایی طبیعی، دارایی مالی، دارایی نهادی و دارایی انسانی است. در نهایت، نتایج مدل تصمیم‌گیری ویکور با هدف اولویت‌بندی روستاهای مورد مطالعه از لحاظ برخورداری از دارایی‌های معیشتی نشان داد که روستای پشته و روستای رهنه از مجموعه روستاهای دهستان کرات در مقایسه با سایر روستاهای مورد مطالعه از نظر برخورداری از دارایی‌های معیشتی به ترتیب، در رتبه اول و رتبه آخر قرار گرفتند.

محدودیت‌ها/ راهبردها: تنوع معیشتی در مناطق روستایی و نبود آمارهای رسمی از محدودیت‌های اصلی تحقیق بوده است.

راهکارهای عملی: یکی از مهم‌ترین راهکارها، تأکید برنامه‌ریزان و مدیران روستایی به چندبعدی بودن معیشت روستاییان است. راهکار بعدی، تقویت دارایی‌های روستاییان در زمینه‌های مختلف است. راهکار سوم، تقویت نحوه و روش‌های استفاده از دارایی‌ها در روستاها می‌باشد.

اصالت و ارزش: نوآوری مطالعه در بررسی و تحلیل دارایی‌های معیشتی در مناطق روستایی است که می‌تواند در پایدارسازی مناطق روستایی مؤثر باشد.

کلیدواژه‌ها: معیشت پایدار، دارایی‌های معیشتی، توسعه روستایی، مدل ویکور، شهرستان تایباد.

ارجاع: سجاسی قیداری، ح.، صادقلو، ط. و شکوری فرد، ا. (۱۳۹۵). سنجش سطح دارایی‌های معیشتی در مناطق روستایی با رویکرد معیشت پایدار (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان تایباد). *مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، ۵(۱)، ۱۹۷-۲۱۵.

<http://jrpp.um.ac.ir/index.php/RRP/article/view/48257>

۱. مقدمه

۱.۱. طرح مسأله

امروزه یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های برنامه‌ریزی، در جوامع انسانی، به‌ویژه جوامع روستایی که کانون تمرکز فقرا در کشورهای در حال توسعه‌اند، تأمین معیشت است (نزاید، ۲۰۰۲)؛ زیرا در برخی از موارد بهره‌برداری‌های بی‌رویه و غیراصولی و در موارد دیگر، عدم بهره‌وری مناسب در بهره‌برداری از منابع موجود در روستاها (مانند آب، و خاک و غیره) سبب مشکلات معیشتی و ایجاد ناپایداری‌هایی در محیط به عنوان منبع اصلی معیشت روستایی شده است. از این رو، ضروری است متناسب با تغییرات شکل‌گرفته در شیوه‌های تولید و به وجود آمدن بازارهای رقابتی، تغییراتی در شیوه‌های معیشت روستایی انجام شود تا روستاها به لحاظ معیشتی توسعه یافته و پایدار شوند (چمبرز و کانوی، ۱۹۹۲)؛ زیرا روستاها محیط‌هایی هستند که دارای منابع متعدد بوده و روستاییان نیز برخوردار از دارایی‌هایی هستند که مجموعه این دارایی‌ها و منابع شکل‌دهنده شیوه و نحوه معیشت آن‌ها می‌باشد؛ اما در اغلب موارد، بهره‌برداری ناقص است و با ناآگاهی از منابع بسیار مخرب‌تر از بهره‌برداری‌های بی‌رویه صنعتی، همراه است. به همین دلیل، امروزه فقر روستایی به جهت فشار مضاعف بر منابع، خود به عنوان یکی از عوامل ناپایداری در بهره‌گیری از منابع به شمار می‌رود (سجاسی قیداری، صادقلو و پالوج، ۱۳۹۲، ص. ۲). بنابراین، کمک واقعی برای فقرای روستایی، دستگیری حمایتی از آن‌ها نیست؛ بلکه تحول در شیوه معیشت آن‌هاست. برای کاهش مشکلات فوری معیشتی در مناطق روستایی، باید اقداماتی زیربنایی در جهت تدوین روش‌های جدید سازمان‌دهی فعالیت‌ها، تنوع شغلی و بهره‌برداری از منابع با رویکرد آینده‌نگری صورت گیرد؛ زیرا که جوامع روستایی امروزی عمدتاً با ویژگی‌های مانند فقر اطلاعاتی، مهارت‌های پایین، فرهنگ

کارآفرینی ضعیف و نابرابری‌های قومی و قبیله‌ای روبه‌رو هستند که تأثیر به‌سزایی در ناپایداری معیشتی آن‌ها دارد. به همین جهت، چالش‌های راهبردی عمده پیش روی این جوامع در جهت رسیدن به معیشت پایدار روستایی شامل: تنوع‌بخشی معیشتی، برقراری ترکیب مناسب بین سرمایه‌های معیشتی در مناطق روستایی، تحلیل منابع معیشتی و انطباق شیوه فعالیت با توان محیط زیست، تحلیل سطح آسیب‌پذیری محیط زیست است (کان، ۲۰۰۲، ص. ۵۶). برای حل چنین چالش‌هایی، تنها با نگاه کل‌گرا به توسعه، به‌ویژه توسعه روستایی و استفاده از یک روش‌شناسی خاص حل مسأله برای تحقق توسعه معیشت پایدار روستایی، با تبعیت از توانمندسازی و ظرفیت‌سازی جامعه روستایی برای برنامه‌ریزی و مدیریت روستایی، باید از داخل خود جامعه محلی شروع کرد و عوامل بیرونی می‌توانند به عنوان تسهیل‌گر، ایفای نقش کنند. در این راستا، الگوی معیشت پایدار به عنوان یکی از رویکردهای توسعه روستایی نوین در اواخر دهه ۱۹۸۰ مطرح شد که از ویژگی‌های آن، ترکیب عوامل معیشتی جامعه روستایی با توسعه پایدار بود؛ زیرا توسعه اقتصادی علاوه بر تغییر ارزش‌ها و نهادهای توسعه اقتصادی، مستلزم تحولات ساختاری و معیشتی جامعه، متناسب با توان‌های زیست‌محیطی و توان بالقوه است. از این رو، برای رسیدن به توسعه پایدار روستایی (زاهدی و نجفی، ۱۳۸۵، ص. ۲۱) نیازمند حرکت سریع از الگوهای معیشتی سنتی به الگوهای معیشتی پایدار در جامعه روستایی است که متناسب با نیازهای جامعه امروزی و ظرفیت‌های محیطی باشند. دست‌یابی به معیشت پایدار روستایی، بدون توجه به دارایی‌ها و سرمایه‌های معیشتی در روستاها امکان‌پذیر نمی‌باشد. تا کنون مطالعات متعددی در زمینه معیشت پایدار روستایی صورت گرفته است (جدول ۱).

جدول ۱- سوابق تحقیق در زمینه معیشت پایدار روستایی

مأخذ: تنظیم بر اساس منابع در دسترس، ۱۳۹۴

محقق / سال	عنوان پژوهش	نتایج پژوهش
کبد کاسا و زودو اشتو ^۵ ، ۲۰۱۴	تحلیل موقعیت معیشت روستایی و پویایی‌های اجتماعی - اقتصادی برای توسعه پایدار روستایی: مطالعه موردی: بخش لگجیدا وردا ^۵	به تجزیه و تحلیل وضعیت معیشت روستایی ناحیه ووردا در جنوب اتیوپی پرداخته است. براساس تحلیل مکانیسم‌های اقتصادی، اجتماعی در ناحیه ووردا نتایج نشان می‌دهد که سازمان‌های دولتی و سهام‌داران باید برای برطرف کردن نیازهای جامعه ووردا تلاش کنند تا بتوانند معیشت پایدار و توسعه روستایی را در ووردا ایجاد کنند.
کوبن تانگ، سان بنت، یونگ خی و یانگ لی ^۶ ، ۲۰۱۳	شیوه‌های کشاورزی و معیشت پایدار: دگرگونی روستایی در لوس پلاتنو، چین ^۷	تحولات معیشت روستایی ناحیه یانگو در فلات لس چین را از طریق کارهای کشاورزی مورد بررسی قرار داده است. نتایج نشان می‌دهد که به دلیل انجام کارهای کشاورزی، ناحیه یانگو در بازه زمانی ۶ سال، رشدی ۱۵۹٪ را در درآمد سرانه خود تجربه کند. همچنین، اثرات مثبت و معنادار کشاورزی نوین در معیشت مردم این ناحیه، شاهدهی بر وابستگی کم آنها بر درآمد بارانه‌ها است.
گانگوا، ساندپ ساران و سروش کومار ^۸ ، ۲۰۱۳	سیستم کشاورزی یکپارچه ماکیان و ماهی برای امنیت معیشت پایدار روستایی در تپه‌های کومائون اوتاراخاند ^۹	نقش سیستم پرورش مرغ و ماهی در تأمین امنیت معیشت پایدار روستایی در ناحیه اوتارا کند هندوستان را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است. نتایج نشان می‌دهد که سیستم پرورش مرغ و ماهی می‌تواند به طور مؤثر مسائل مربوط به پایداری و امنیت معیشت و همچنین، توان‌مندسازی زنان روستایی را تأمین کند.
موزکی، موتشولواکو، کورنیلس واند پست و دونالد ککاتی ^{۱۰} ، ۲۰۱۲	معاش روستایی و انتیاق خانوار با خشکی در اوکاوونگو دهلی، بتسورانا ^{۱۱}	به بررسی معیشت روستایی و سازگاری خانوارهای روستایی با خشک‌سالی در دلتای اوکاوونگو در بوتسوانا پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد که خشک‌سالی فعالیت‌های معیشتی خانوارهای روستایی را تحت تأثیر قرار داده است و واکنش خانوارها به پدیده خشک‌سالی شامل تعویض زراعت دیم، تنوع‌بخشی معیشتی، جابه‌جایی دام به مناطق مرطوب‌تر و حفر چاه بوده است.
هایان چن، گانیس شیواکوتی، تینگ زو و داوید مادوکس ^{۱۲} ، ۲۰۱۲	معیشت پایدار و مدیریت اجتماع محور منابع جنگلی چین: تغییر و بهبود ^{۱۳}	بهبود پایداری معیشت را براساس مدیریت منابع جنگلی توسط جامعه محلی و دولتی در چین تجزیه و تحلیل کرده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که تحت همکاری دولت و ساکنان جامعه محلی، توسعه هماهنگ، بهبود معیشت پایدار و حفاظت از منابع جنگلی، روندی مهم در آینده خواهد بود که باعث تغییر در وضعیت معیشت و بهبود آن می‌شود.
شن، فوجون، هوگی و سیمونز ^{۱۴} ، ۲۰۰۹	ارتباط رویکردهای معیشت و گردشگری: مروری بر ادبیات با اندیشه پیوندی ^{۱۵}	این مطالعه ارتباط بین امرار معاش و گردشگری را بررسی کرده و از نیاز به توسعه دانش جدید در مورد معیشت پایدار و گردشگری برای به حداکثر رساندن منافع حاصل از گردشگری برای فقرای روستایی و دستیابی به توسعه روستایی پایدار به وسیله گردشگری را به عنوان یک استراتژی معیشتی یادآور می‌شود.
جمعه پور و کیومرث، ۱۳۹۱	بررسی اثرات گردشگری بر دارایی‌ها و فعالیت‌های معیشتی مردم در چارچوب معیشت پایدار گردشگری (مطالعه موردی: روستای زیارت)	تأثیر گردشگری را بر دارایی‌ها و فعالیت‌های معیشتی مردم روستای زیارت مورد بررسی قرار داده است. نتایج نشان می‌دهد که گردشگری در روستای زیارت نتوانسته است نقش مؤثری در معیشت پایدار روستاییان ایجاد کند و آثار مثبت گردشگری جز در بعضی شاخص‌ها مؤثر نبوده است. با وجود این، نتایج تحقیق نشان می‌دهد که با برنامه‌ریزی مناسب می‌توان از قابلیت‌ها و دارایی‌های معیشتی مردم در جهت گسترش گردشگری به مثابه استراتژی مناسب بهره برد.
جمعه پور و احمدی، ۱۳۹۰	تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی (مطالعه موردی: روستای برغان، شهرستان ساوجبلاغ)	تأثیر گردشگری را بر معیشت پایدار روستایی برغان تبیین کرده است. یافته‌ها نشان می‌دهند که اگر چه گردشگری در روستای برغان باعث ایجاد اشتغال و درآمد و همچنین، منجر به رشد برخی فعالیت‌های روستایی مانند باغداری و خدمات شده است؛ اما این تأثیر بسیار محدود است و تنها برخی از خانوارها را در بر می‌گیرد و به علت نبود نهاد محلی و متخصص گردشگری، منافع عمومی حاصل از گردشگری برای کل جامعه محلی محقق نشده است. همچنین، بر مسائل اجتماعی، زیست‌محیطی و نهادی تأثیر چندانی نداشته است و در مواردی تأثیر منفی داشته است.
سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۲	اولویت‌بندی راهبردهای توسعه معیشت پایدار روستایی با مدل ترکیبی سوات-تاپسیس-فازی (مطالعه موردی: شهرستان خدابنده)	به اولویت‌بندی راهبردهای توسعه معیشت پایدار روستاهای شهرستان خدابنده پرداخته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که با توجه به تمرکز راهبردهای اول، دوم و سوم حاصل از تلفیق نظرات هر دو گروه نمونه‌های مطالعاتی، راهبرد کانونی برای اقدام توسعه راهبردهای معیشت پایدار، راهبرد تهاجمی است.
آلبا، ۱۳۹۰	تحلیل تأثیر تعاونی‌های مرزنشینان بر معیشت پایدار روستایی	تأثیر تعاونی‌های مرزنشینان را بر معیشت پایدار روستاهای شهرستان سراوان مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است. نتایج نشان می‌دهد که تعاونی‌های شهرستان سراوان در دست‌یابی اعضا به شاخص‌های معیشت پایدار، موفقیت چندانی به دست نیآورده‌اند و به جز دو روستا که در حالت معیشتی پایدارتری قرار دارند، سایر روستاهای نمونه در حالت نیمه‌پایدار و ناپایدار قرار دارند.

معیشت پایدار روستایی باشد. بر این اساس، در این مطالعه تلاش شده است تا به بررسی سرمایه‌ها و دارایی‌های روستاییان پرداخته شود. تحقیق حاضر به دنبال سنجش سطح دارایی‌های معیشتی در روستاهای دهستان‌های دشت تابباد و کرات شهرستان تابباد بوده و در پی پاسخ به این سؤالات است که آیا برخورداری روستاهای مورد مطالعه از دارایی‌های معیشتی متفاوت است؟ سهم کدام یک از دارایی‌های

اما نکته مهم این‌که، مطالعات انجام‌شده در رابطه با معیشت پایدار روستایی عمدتاً به صورت کلی بوده و کمتر به ابعاد و زمینه‌های شکل‌دهنده آن توجه و تأکید شده است؛ زیرا هدف و ایده اصلی معیشت پایدار استفاده از منابع، دارایی‌ها و سرمایه‌های موجود در مناطق روستایی بدون آسیب‌رسانی به محیط می‌باشد. بر این اساس، دارایی‌ها و سرمایه‌های روستایی می‌تواند پایه‌گذار اصلی دست‌یابی به اهداف

شاخص‌ها و متغیرهای تحقیق، استخراج شد که در مرحله مطالعه میدانی از طریق یک پرسش‌نامه در سطح خانوار روستا و یک پرسش‌نامه در سطح دهیاری‌های روستاهای مورد مطالعه در چارچوب طیف لیکرت، عملیاتی شده است. به طور کلی، برای سنجش سطح دارایی‌های معیشتی از دیدگاه جامعه نمونه ابتدا ابعاد مربوط به دارایی‌های معیشتی در ۶ بعد اجتماعی، انسانی، طبیعی، فیزیکی، مالی، و نهادی و ۲۳ شاخص مشخص شدند (جدول ۲).

جدول ۲- شاخص‌ها و متغیرهای تبیین‌کننده دارایی‌های معیشتی در روستاهای مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

ابعاد	شاخص	متغیر
دارایی اجتماعی	مشارکت اجتماعی	مشارکت در فعالیتهای همیاری با سایر روستاییان - علاقه‌مندی به مشارکت در تصمیم‌گیری و فعالیتهای اجرایی در روستا - علاقه‌مندی به انجام فعالیتهای اقتصادی مشارکتی با روستاییان - مشارکت در تشکلهای صنفی (تعاونی‌هاو غیره) - علاقه‌مندی به در اختیار قرار دادن تجربه کاری برای روستاییان
	همبستگی و انسجام اجتماعی	یک‌پارچگی اجتماعی در بین روستاییان - وجود روحیه تعاون و همکاری با روستاییان - وجود ارتباطات خانوادگی فامیلی در بین روستاییان - پایین بودن سطح اختلاف اجتماعی در روستا
	امنیت اجتماعی	پایین بودن جرم در روستا - ناامن بودن روستا به لحاظ محیط سرمایه‌گذاری - پایین بودن درگیری‌های قومی و قبیله‌ای گروه‌ها در روستا
	تعلق خاطر به روستا	ترجیح دادن زندگی در محیط روستا نسبت به شهر - تمایل بالا به ماندگاری در روستا - ترجیح راه‌اندازی کسب‌وکار در روستا نسبت به شهر
دارایی انسانی	نیروی انسانی	تعداد جمعیت روستا - تعداد جمعیت جوان روستا - نرخ رشد جمعیت در پنج سال اخیر (۹۰-۸۵)
	نیروی کار	جمعیت فعال روستایی - جمعیت شاغل روستایی - وجود نیروی کارآزاد و کارآمد در روستا
	افراد باتجربه	وجود افراد با سابقه فعالیت‌های کشاورزی - وجود افراد با سابقه فعالیت‌های دامداری
دارایی طبیعی	افراد باسواد	نسبت افراد دانشگاهی در روستا - نسبت زنان تحصیل کرده به کل جمعیت زنان - درصد باسوادی در سطح روستا
	زمین کشاورزی	وجود زمین‌های حاصل خیز کشاورزی - مساحت کل اراضی روستا به هکتار - مساحت کل اراضی باغی روستا به هکتار
	دامپروری	تعداد دامپروری‌ها در روستا - تعداد دام‌های سبک در روستا - تعداد دام‌های سنگین در روستا
دارایی فیزیکی	دسترسی به منابع طبیعی	دسترسی آسان و گسترده به زمین - دسترسی آسان و گسترده به آب - نبود محدودیت‌های مکانی برای توسعه فعالیت
	بهداشت محیطی	نبود آلودگی‌های محیطی (صوتی) - امکان دفن و دفع زباله و پسماند راحت
	وجود چشم‌اندازهای متعدد طبیعی	وجود فضای سبز روستایی - وجود هوای صاف و آسمان آبی در محیط روستا - بازبودن افق دید و منظر در محیط روستا
	برخوردار از زیر ساخت‌های اساسی	برخوردار از امکانات اولیه (آب، برق، گاز) - دسترسی به اینترنت، تلفن، تلفن همراه
	برخوردار از خدمات اجتماعی	دسترسی به خدمات آموزشی (ابتدایی، راهنمایی، دبیرستان) - دسترسی به خدمات بهداشتی (خانه بهداشت)
دارایی مالی	سهولت دسترسی	وجود راه‌های ارتباطی و جاده مناسب - دسترسی آسان به روستاهای اطراف و شهر - امکان آسان به بازرسانی تولیدات و محصولات روستایی - دسترسی راحت به وسایل حمل‌ونقل و جابه‌جایی
	برخوردار از ابزارهای اولیه فعالیت	وجود ادوات کشاورزی در روستا - وجود تعمیرگاه ماشین‌آلات
	وجود فضای مسکونی مناسب	چندکارکردی بودن فضای مسکونی (امکان انجام چند فعالیت به صورت هم‌زمان) - عدم مزاحمت فعالیت‌ها به زندگی خانوار - امکان محیط کار در کنار محیط زندگی
دارایی نهادی	دسترسی به سرمایه	میانگین دارایی‌های خانوار در سطح روستا (میلیون تومان) - امکان دریافت وام قرض‌الحسنه از اقوام و دوستان در روستا - میانگین پس‌اندازهای نقدی خانوار روستا - درصد افراد دارای مسکن شخصی در روستا - درصد افراد دارای ماشین در روستا
	دسترسی به تسهیلات مالی	اولویت‌دهی به روستاییان در ارائه خدمات بانکی و اعتباری - وجود زمینه‌های متفاوت برای دریافت تسهیلات اعتباری در روستا - وجود فرصت‌های دریافت اعتبارات بانکی با سود پایین
	دسترسی به منابع تولید	دسترسی به زمین و آب ارزان در روستا - وجود تنوع محصولات تولیدی در روستا
	وجود فرصت‌های اقتصادی مناسب	وجود فرصت‌های شغلی مناسب برای جوانان در روستا - وجود زمینه‌های شغلی متنوع در روستا - ارزان بودن هزینه‌های اولیه فعالیت‌های اقتصادی در روستا (زمین، آب، نیروی کار)
دارایی نهادی	نهادهای دولتی	حمایت دولت از محیط‌های روستایی - اولویت‌دادن به روستاییان در ارائه خدمات بانکی و اعتباری، تشویق دولت به انجام فعالیت‌های اقتصادی در روستا
	نهادهای محلی	حمایت مدیریت محلی (دهیاری، شورا) از فعالیت‌های اقتصادی - همراهی اعضای خانواده در صورت راه‌اندازی کسب‌وکار جدید در روستا - نبود مخالفت‌های اجتماعی در روستا در صورت راه‌اندازی کسب‌وکار جدید - وجود تعاونی‌های محلی روستایی

معیشتی در روستاهای مورد مطالعه بیشتر است؟ و در آخر، کدام یک از روستاها از نظر برخورداری از دارایی‌ها، وضعیت مطلوب‌تری دارد؟

۲. روش‌شناسی تحقیق

روش مورد استفاده در این پژوهش، ترکیبی از روش‌های توصیفی و تحلیلی با استفاده از شیوه کتاب‌خانه‌ای (اسنادی) و میدانی (پرسش‌نامه) است. در شیوه کتاب‌خانه‌ای با کمک اسناد موجود (کتاب‌ها، مقالات و گزارش‌ها) به بسط و تبیین نظری مسأله پرداخته و در نهایت، لیستی از

(شکل ۴). واحد تحلیل روستا و خانوارهای روستایی است. به طور کلی، ۵۰۷۹ خانوار روستایی ساکن در روستاهای مورد مطالعه (۱۶ روستا) بودند که با استفاده از فرمول کوکران نمونه‌ای به حجم ۹۴ خانوار تعیین شد که پس از اصلاح تعداد آن به ۱۶۲ خانوار افزایش یافت. برای انتخاب نمونه از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای استفاده شده است که در انتخاب آن‌ها علاوه بر معیار جمعیت، پراکندگی جغرافیایی روستاها نیز مدنظر بوده است (جدول ۳).

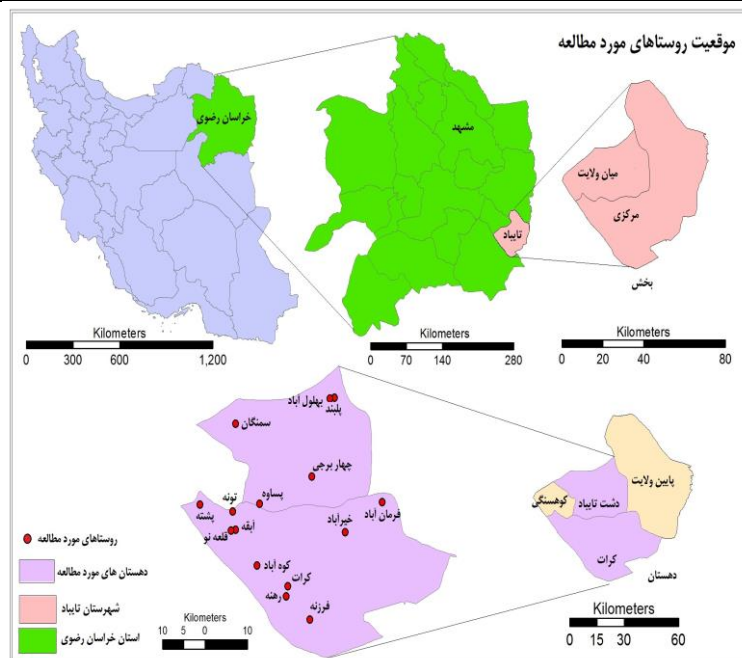
به منظور اطمینان از روایی پرسش‌نامه، ۱۴ تن از اساتید متخصص دانشگاهی و مهندسان جهاد کشاورزی شهرستان تایباد پس از مطالعه عمیق سؤال‌های پرسش‌نامه، نظرات خود را اعلام کردند که پس از بحث و بررسی و اصلاحات مورد نظر، روایی پرسش‌نامه تأیید شد. همچنین، برای بررسی پایایی، از شیوه آلفای کرونباخ استفاده شده است. پایایی کلی پرسش‌نامه برابر ۰,۸۸۴ است.

جامعه آماری منطبق بر سکونت‌گاه‌های روستایی دهستان‌های شهرستان تایباد (دشت تایباد و کرات) است

جدول ۳- روستاهای مورد بررسی در قلمرو پژوهش

مأخذ: آمار سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۸۵

نام آبادی	تعداد خانوار	تعداد خانوار نمونه	اصلاحیه نمونه	نام آبادی	تعداد خانوار	تعداد خانوار نمونه	اصلاحیه نمونه
پشته	۵۸۳	۱۱,۶۵	۱۲	فرزانه	۲۷۳	۵,۰۵	۱۰
آبچه	۳۹۱	۷,۲۳	۱۰	پهلول آباد	۴۲۲	۷,۸۱	۱۰
قلعه نو	۱۳۶	۲,۵۱	۱۰	تونه	۱۰۳	۱,۹۰	۱۰
کرات	۱۹۱	۳,۵۳	۱۰	پل بند	۴۴۰	۸,۱۴	۱۰
فرمان آباد	۴۳۳	۷,۹۹	۱۰	خیر آباد	۵۵۱	۱۰,۱۹	۱۰
اسد آباد دریند	۴۲۹	۷,۹۳	۱۰	پساوه	۲۰۵	۳,۷۹	۱۰
رهنه	۳۴۷	۶,۴۲	۱۰	چاربرجی	۲۹۲	۵,۴۰	۱۰
کوه آباد	۱۵۸	۲,۹۴	۱۰	سمنگان	۱۲۶	۲,۳۳	۱۰

شکل ۴- نقشه محدوده و روستاهای مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

(ضرایب همبستگی و آزمون‌های فریدمن، واریانس یک‌طرفه و T) و مدل‌های اولویت‌بندی (مدل ویکور) و همچنین، به این منظور، از نرم‌افزار Spss20 استفاده شد (جدول ۴).

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری‌شده با توجه به اهداف و سؤالات پژوهش، از آمار توصیفی (جدول توزیع فراوانی، درصد فراوانی، درصد فراوانی تجمعی و میانگین) و آمار استنباطی

جدول ۴- آزمون‌های به کار رفته در تجزیه و تحلیل داده‌های

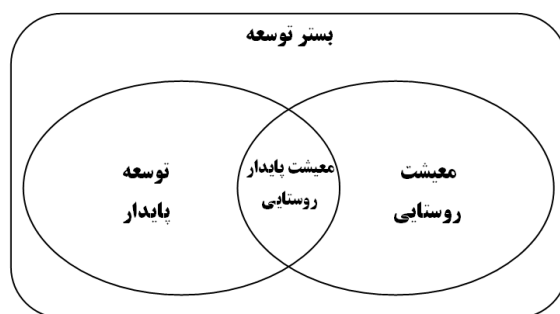
دارایی‌های معیشتی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

ردیف	آزمون‌های به کار رفته	هدف
۱	آلفای کرونباخ	تعیین پایایی پرسش‌نامه
۲	آزمون t تک نمونه‌ای، واریانس یک‌طرفه	مشخص کردن تفاوت در برخورداری از دارایی‌های معیشتی در میان روستاهای مورد مطالعه
۳	آماره فریدمن	تعیین دارایی‌های معیشتی برتر در میان روستاهای مورد مطالعه
۴	آزمون همبستگی	مشخص کردن رابطه در بین دارایی‌های معیشتی
۵	مدل آنتروپی شانون	وزن‌دهی به شاخص‌های دارایی معیشتی
۶	مدل ویکور	اولویت‌بندی روستاهای مورد مطالعه به لحاظ برخورداری از دارایی معیشتی

۳. مبانی نظری

رویکرد معیشت پایدار، از بستر و نظریه توسعه روستایی نوین برخاسته است و به عنوان یکی از رویکردهای نظریه توسعه پایدار از دهه ۱۹۸۰ مطرح و در دهه ۲۰۰۰ مورد توجه جدی قرار گرفته است. نظریه توسعه روستایی، پس از اواسط قرن بیستم از سه بدنه فکری اصلی؛ یعنی مدل جمعیت و تکنولوژی، توسعه کشاورزی و نظریه‌های اقتصاد سیاسی عبور کرده است (الیس^{۱۶}، ۲۰۰۰) و به رویکردهای جدیدی مانند معیشت پایدار، حکمرانی خوب، کاهش فقر و غیره متمرکز شده است (الیس و بیگس^{۱۷}، ۲۰۰۱). در این میان، رویکرد معیشت پایدار به عنوان یکی از رویکردهای جدید توسعه پایدار روستایی، شیوه‌ای برای اندیشیدن و تلاش برای دستیابی به توسعه است که در اواخر دهه ۱۹۸۰ با هدف پیشرفت و در جهت فقرزدایی از اجتماعات روستایی به وجود آمد و تمرکز بر رویکرد معیشت پایدار روستایی به سه دلیل اهمیت یافت: اول این که پیش‌نیاز برای بقای جمعیت انسانی است. دوم این که شرط لازم برای کشاورزی خوب و مدیریت پایدار می‌باشد و سوم این که ابزاری برای پیشگیری از فرآیند مهاجرت شهری از روستاها است (وی سی ای دی^{۱۸}، ۱۹۸۷، صص. ۳-۴) (شکل ۱).

شکل ۱- معیشت پایدار روستایی

مأخذ: شن، هوگی و سیمونز^{۱۹}، ۲۰۰۸، صص. ۵۲

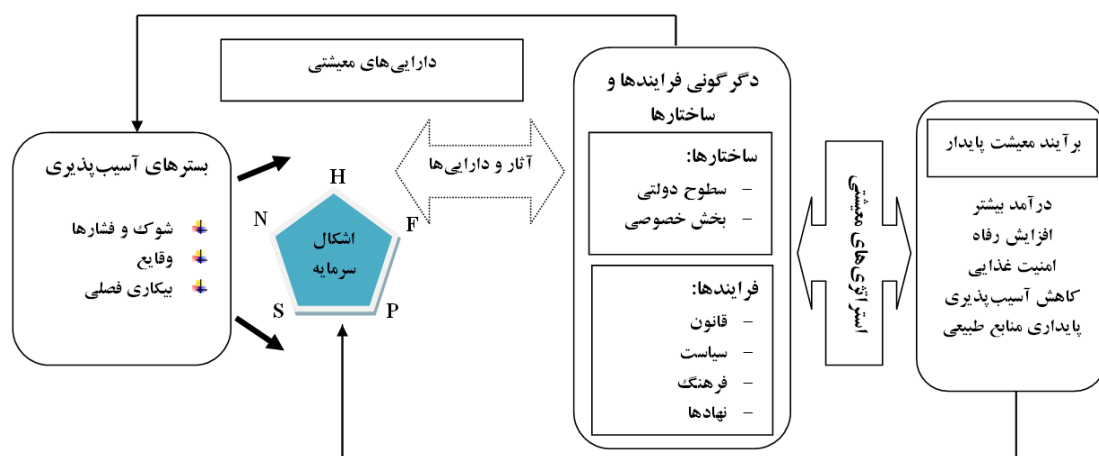
تا کنون رویکرد معیشت پایدار تحت تأثیر شمار زیادی از انشعابات موضوعی واقع شده است. زمانی که رویکرد فوق در گزارش هیأت منصفه مشاوره‌ای در کمیسیون جهانی محیط-زیست و توسعه^{۲۰} در سال ۱۹۸۷ مطرح شد، مفهوم معیشت پایدار، به طور گسترده‌ای مورد تصدیق و تأیید اندیشمندان توسعه قرار گرفت. در گزارش مذکور، رویکرد معیشت پایدار با نیازهای اساسی انسان، امنیت غذایی، فعالیت‌های کشاورزی پایدار و فقر پیوند داده و از آن به عنوان یک مفهوم یک‌پارچه یاد شد. از گزارش امنیت غذایی^{۲۱} (۲۰۰۰) به این سو، مباحثه بر روی فقر، پایداری، سیستم‌های معیشتی روستا و تنوع‌بخشی آن‌ها و تمرکز و تأکید بر فرآیندهای مشارکت و ماهیت فقر، منجر به رسمیت رویکرد معیشت پایدار شد (کاهن^{۲۲}، ۲۰۰۲، صص. ۱۱). بر این اساس، رویکرد معیشت پایدار مورد پذیرش سازمان‌های دولتی، غیردولتی و چندجانبه بسیاری نظیر دپارتمان بین‌المللی توسعه^{۲۳}، برنامه‌های توسعه سازمان ملل^{۲۴}، به عنوان اساس تحقیقات و اقدامات توسعه روستایی قرار گرفته (فورسر و لیمیتد^{۲۵}، ۲۰۰۱) (دی اف آی دی^{۲۶}، ۱۹۹۹) و تا کنون تعاریف مفهومی متعددی از آن ارائه شده است:

الیس^{۱۶} (۲۰۰۰) در تعریف خود از معیشت پایدار معتقد است که معیشت با تأکید بیشتر بر روی دسترسی به دارایی و فعالیت‌هایی که تحت تأثیر روابط اجتماعی (جنسیت، سواد، طبقه، نژاد و قومیت و اعتقادات) و نهادها قرار دارند، شکل می‌گیرد و هرگونه اشاره به پایداری یا توانایی‌ها را مستثنی می‌کند (الیس^{۱۶}، ۲۰۰۰، صص. ۱۶). با وجود تعاریف مختلف ارائه شده از معیشت پایدار، یکی از پرستندترین تعاریف معیشت پایدار، متعلق به چمبرز و کانوی^{۲۷} است که بیان می‌کنند: «معیشت از قابلیت‌ها، دارایی‌ها (انبارها، منابع و حق دسترسی به منابع) و فعالیت‌های (شغل‌ها) لازم برای گذران معاش تشکیل شده است؛ به عبارتی دیگر، معیشت هنگامی پایدار است که بتواند با فشارها و شوک‌ها سازگار شده و بهبود یافته، قابلیت‌ها، دارایی‌ها و منابع طبیعی خود را تقویت یا حفظ کند و فرصت‌های معیشت پایدار را برای نسل آینده نیز فراهم آورده و همچنین، منافع خالصی را برای معیشت دیگران در سطوح ملی یا محلی و در کوتاه یا بلندمدت ایجاد کند» (چمبرز و کانوی^{۲۷}، ۱۹۹۲، صص. ۶). طبق تعریف مؤسسه محیط زیست استکهلم^{۲۸} نیز، معیشت پایدار عبارت است از: ایجاد شرایطی که در سیستم‌های انسانی، طبیعی و اقتصادی که حامی توسعه پایدار بوده و در عین حال، از منابع و فرصت‌های نسل‌های آتی حفاظت کرده و امکانات لازم را برای تأمین غذا، سرپناه و نوعی زندگی

متعددی مانند دپارتمان توسعه بین‌الملل، برنامه توسعه سازمان ملل ۳۶، آکسفام ۳۷، سازمان تعاونی کمک و رفاه بین‌المللی ۳۸، در توسعه الگوهای معیشت پایدار همراه با عناصر معیشتی آن برای تسهیل و کمک به توسعه روستایی و در نهایت، کاربرد عملی قرار گرفته است (دی اف آی دی ۳۶، ۱۹۹۹، ص. ۱).

در دوره‌های اخیر آنچه به عنوان چهارچوب معیشت پایدار و به عنوان راهبرد بقاء روستایی نامیده می‌شود، شامل مولفه‌های سرمایه انسانی (آموزش، مهارت و بهداشت خانوارها)، سرمایه فیزیکی (تجهیزات کشاورزی و نظایر آن)، سرمایه اجتماعی (شبکه‌های اجتماعی و مشارکت مردمی در طول آن)، سرمایه‌های مالی (پس‌انداز، اعتبارات و غیره) و سرمایه‌های طبیعی (منابع طبیعی) می‌شود. بنابراین، راهبردهای معیشت، مرکب از دامنه‌ای از فعالیت‌ها، هم در زمینه دسترسی به دارایی و استفاده از آن‌ها است که می‌توان آن‌ها را به واسطه فاکتورهای اجتماعی (روابط اجتماعی، نهادهای سازمان‌ها)، جهت‌گیری‌های بیرونی (نظیر جهت‌گیری‌ها و روندهای اقتصادی) و شوک‌ها و رویدادهای محیطی (خشک‌سالی، سیلاب، آفات و غیره) تعبیر کرد (پاستور ۳۹، ۲۰۰۱، ص. ۴-۵) که برقراری ارتباط و پیوند بین عناصر به صورت منطقی، شکل‌دهنده چهارچوب مفهومی است. از این رو، چهارچوب‌های مفهومی بر پایه مجموعه‌ای از عناصر در رویکرد معیشت پایدار شکل گرفته و روابط بین این عناصر را ارایه می‌کنند. شناخته‌شده‌ترین مدل مفهومی از رویکرد معیشت پایدار توسط دپارتمان توسعه بین‌المللی ترسیم و ارایه شده است (کارنی ۳۳، ۱۹۹۹) (شکل ۲).

مقبول توسط خود افراد، فراهم می‌آورد (تاریک ۲۹، ۲۰۰۱) (بالگیس ۳۰، ۲۰۰۴). در تعریفی دیگر، مؤسسه بین‌المللی توسعه پایدار ۳۱ بیان کرده: معیشت پایدار در واقع، امکانات و ظرفیت‌های مردم را در جهت انجام و حفظ شیوه‌های مناسب زندگی به کار می‌گیرد و ضمن رفاه آن‌ها، نسل‌های آینده را نیز مورد ملاحظه قرار می‌دهد. این امکانات مشروط به وجود و در دسترس بودن گزینه‌های اکولوژیکی، اجتماعی فرهنگی، اقتصادی و سیاسی بوده و مبتنی بر مساوات، مالکیت منابع و نظام تصمیم‌سازی مشارکتی می‌باشد. تعریف عملی فوق به اهمیت توان‌مندسازی افراد و کسب استقلال و کرامت آن‌ها در برآورده شدن نیازهای آن‌ها اشاره دارد (سینگ ۳۲، ۱۹۹۶). ایجاد معیشت پایدار اساساً هم‌معنی ایجاد معیشت‌هایی است که در آن، افراد در کسب منابع مالی کافی به منظور تأمین نیازهای اساسی خود همچون غذا، لباس و مسکن توانمند هستند، در این فرآیند، مردم به داشتن یک زندگی آبرومندانه و در راستای پایداری، موفق هستند. بنابراین، معیشتی پایدار است که در برابر شوک‌ها و فشارها مقاوم بوده و قابلیت بازسازی خود را داشته و توانایی حفاظت از توانایی‌ها و دارایی‌های خود در حال و آینده را (کارنی ۳۳، ۱۹۹۸، ص. ۴) بدون تحلیل بردن منابع طبیعی پایه (اسکونز ۳۴، ۱۹۹۸، ص. ۵) داشته باشد. بنابراین، معیشت، زمانی پایدار است که در برابر تنش‌ها، استرس‌ها و شوک‌ها مقابله کرده و خود را بازیابی کند. همچنین، با حفظ و یا افزایش توانایی‌ها و دارایی‌های خود در حال و آینده، منابع طبیعی پایه را از تضعیف شدن نجات دهد (فارینگتون، کارنی، آسلی و تورتون ۳۵، ۱۹۹۹، ص. ۲۳). این تعاریف به عنوان مبنای کار دولت‌ها و سازمان‌های غیرانتفاعی، چندملیتی و بین‌المللی

شکل ۲- چهارچوب معیشت پایدار

مأخذ: کارنی ۳۳، ۱۹۹۹

افزایش توانایی و ظرفیت افراد یا گروه‌ها و جوامع برای جذب تأثیرات خطر و تسریع روند بازبانی جامعه می‌شود. بنابراین، به طور کلی می‌توان بیان کرد که میزان دسترسی افراد به منابع و سرمایه‌های مالی تأثیرگذار در جنبه‌های اقتصادی معیشت فردی و خانوار می‌باشد. بر این اساس، یکی از جنبه‌های بسیار مهم تأثیرگذار در پایداری معیشت روستاییان، دسترسی آن‌ها به سرمایه‌های مالی است که از ابعاد گوناگون نوع و میزان و ماهیت، معیشت آن‌ها را تحت تأثیر قرار داده و فقدان آن‌ها می‌تواند عامل زوال معیشتی را برای روستاییان باعث شود که نتیجه آن، افزایش سطح آسیب‌پذیری و در نهایت، فقر در جامعه روستایی است.

دارایی‌های اجتماعی - نهادی: دارایی اجتماعی یکی از مباحث بحث‌برانگیز بوده و دارای تعاریف متعددی است. دارایی اجتماعی به عنوان منابع اجتماعی که افراد برای کمک به معیشت خود از آن‌ها کمک می‌گیرند، تعریف شده است. این نوع پشتیبانی، معمولاً شبکه‌های اجتماعی، عضویت در گروه‌ها و روابط متقابل و حس اعتماد را در بر می‌گیرد. تحقیقات، نشان‌دهنده آن است که با وجود این که سرمایه اجتماعی به شیوه‌های مختلفی تعریف شده‌اند، توجه اصلی روی ساختار، اعتبار، هنجارها و شبکه‌های اجتماعی که عمل جمع‌آوری سرمایه را انجام می‌دهند، متمرکز شده است (گرین و هاینز^{۴۱}، ۲۰۰۲). مفهوم سرمایه اجتماعی به عنوان خصوصیت یک سازمان اجتماعی نظیر شبکه‌ها، هنجارها، اعتبار و اتحاد همکاری این سازمان‌ها برای رسیدن به منافع مشترک، است؛ مثلاً اتحاد جوامع و شبکه‌ها مفید است؛ چرا که در این صورت به افراد اجازه داده می‌شود که نگرانی‌های جمعی خود را ابراز کنند. شبکه‌های اجتماعی، همچنین می‌توانند منبع خارجی فراهم کنند که می‌تواند در روند توسعه، مؤثر باشد. سرمایه اجتماعی به عنوان منبع اتحاد جوامع و کارآیی بهتر آن‌ها، می‌تواند به کمک برخی سازمان‌های غیرانتفاعی، کانون‌های داوطلب، سازمان‌های مذهبی، مشارکت و باشگاه‌های ورزشی و تفریحی موجود در جامعه، اندازه‌گیری شود. بنابراین، سرمایه اجتماعی از طریق فعالیت‌هایی نظیر مشارکت در امور عمومی، جلسات عمومی و معاشرت‌ها یا معاملات غیررسمی اندازه‌گیری می‌شود. از این رو، در محیط‌های اجتماعی مانند مناطق روستایی که تعلقات اجتماعی نسبت به شهرها پررنگ‌تر است، اهمیت دارایی‌های اجتماعی برای دستیابی به معیشت پایدار روستایی بسیار اساسی و مفید است؛ زیرا بخش قابل توجهی از

در این میان، چارچوب پنج جزئی معیشت پایدار دپارتمان توسعه بین‌الملل در سال ۱۹۹۹، یکی از مهم‌ترین و پرمخاطب‌ترین آن‌ها است (شن ۴۰، ۲۰۰۹، ص. ۱۱). این چارچوب دارای اجزای متعددی است که ترکیب مناسب آن‌ها می‌تواند منجر به دگرگونی فرآیندها و ساختارها شده و برآیند آن شکل‌گیری راهبردهای معیشت پایدار در مناطق روستایی است (دی اف آی دی^{۴۲}، ۱۹۹۹، ص. ۱۳). یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین اجزا در شکل‌گیری راهبردهای معیشت پایدار دارایی‌ها و سرمایه‌های معیشتی است. رویکرد معیشت بر این اساس که دارایی اقشار فقیر روستایی پایه‌ای برای درک گزینه‌های پیش روی آن‌ها برای اشتغال و درآمدزایی می‌باشد، استراتژی‌های دستیابی به معیشت مطمئن و مطالبات آن‌ها و همچنین، آسیب‌هایی که در فعالیت‌ها، با آن مواجه می‌باشند، تعریف می‌شود (الیس^{۱۶}، ۲۰۰۰، ص. ۴۱). دپارتمان توسعه بین‌المللی پنج گروه از دارایی و سرمایه را تحت عناوین سرمایه‌های اجتماعی، طبیعی، انسانی، فیزیکی و مالی ارایه می‌کند (کارنی^{۳۳}، ۱۹۹۸، ص. ۱۷) (شکل ۳).

شکل ۳- پنج ضلعی معیشت پایدار

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

دارایی‌های مالی: سرمایه مالی به منابع مالی (مانند پول نقد، حساب‌های بانکی، دارایی‌های جاری، حقوق بازنشستگی و مقرری‌ها و کمک‌ها و وجوه ارسالی مالی) که برای حفظ معیشت حاضر یا بهتر کردن معیشت افراد در دسترس هستند، اطلاق می‌شود. این دارایی‌ها ممکن است مهم‌ترین و در دسترس‌ترین دارایی برای اقشار فقیر باشد. بنابراین، سرمایه مالی به منابع اقتصادی اشاره دارد که مردم برای گذران زندگی خود از آن‌ها استفاده می‌کنند. این منابع شامل پس‌اندازها، درآمد، سرمایه‌گذاری‌ها و اعتبار می‌شود. مشارکت عامل اقتصادی در ایجاد تاب‌آوری در جامعه مستقیماً مربوط به

وجود ندارد. همچنین، باید توجه داشت که شیوه، نوع، مقیاس و شدت بهره‌برداری انسان از سایر دارایی‌ها و ترکیب بین آن‌ها است که گویای پایداربودن یا نبودن معیشت در محیط‌های روستایی است.

دارایی‌های طبیعی: محیط‌های روستایی، به واسطه قرارگیری در موقعیت‌های جغرافیایی ویژه در عرصه قلمرو سرزمینی، بیشترین ارتباط را با محیط و منابع طبیعی دارند. محیط طبیعی به عنوان دارایی اصلی روستاییان برای زندگی و معاش به شمار می‌آید و اغلب فعالیت‌های اقتصادی و معیشتی روستاییان به صورت مستقیم مرتبط با محیط و منابع محیطی است. بر این اساس سرمایه طبیعی به منابع طبیعی اشاره دارد که می‌تواند توسط مردم روستایی برای رسیدن به اهداف معیشتی آن‌ها به کار گرفته شود؛ به عنوان مثال، زمین، آب و جنگل منابع طبیعی محسوب می‌شوند. به طور کلی اصطلاح سرمایه طبیعی به منابع طبیعی نظیر آب، مواد معدنی و نفت، زمین، اکوسیستم، تهیه آب، هوا و آب و هوای بدون تغییر، اشاره دارد. سرمایه طبیعی در حفاظت از انواع زندگی، شامل زندگی انسان، لازم است؛ اما فعالیت‌های انسان، اغلب موجب از بین رفتن سرمایه و کیفیت منابع طبیعی می‌شود. کیفیت آب و زمین ممکن است، در اثر ریختن زباله‌ها و مواد زاید کارخانه‌ها و منازل در آب، پایین بیاید. انتشار گازهای گل‌خانه‌ای توسط کارخانه‌ها و اتومبیل‌ها، می‌تواند ترکیبات شیمیایی هوا را تغییر داده و موجب گرم‌تر شدن کره زمین شود. بنابراین، استفاده مجدد از منابع غیرقابل بازیافت فولاد و پلاستیک و همچنین، منابع قابل بازیافت؛ نظیر جنگل‌ها و صید آبزیان برای تولیدات آینده و در نتیجه، برای پایداری جامعه لازم هستند. در مورد مفهوم تاب‌آوری در مقابل بحران، منابع طبیعی نظیر نواحی تالابی و مکان‌های کاشت سبزیجات، نقش مهمی را در حفاظت از نواحی ساحلی در مقابل مخاطرات آب و هوایی؛ نظیر طوفان و سیل، ایفا می‌کنند. بنابراین، سرمایه طبیعی می‌تواند از طریق کیفیت آب، کیفیت هوا، کیفیت خاک، نواحی تالابی (مردابی)، جنگل‌ها و پارک‌های ملی و محلی اندازه‌گیری شود.

دارایی‌های فیزیکی: سرمایه فیزیکی به زیرساخت‌های اساسی مانند جاده و کانال‌های آبرسانی و ابزارها و کالاهای تولیدی و سرمایه‌ای (مانند ماشین‌هایی از قبیل تراکتور و غیره) که برای پشتیبانی از معیشت مورد نیاز است، اشاره می‌کند. همچنین، سرمایه فیزیکی به محیط ساخته‌شده‌ای اشاره دارد

معیشت در محیط‌های روستایی، متأثر از وابستگی‌های اجتماعی، اتحاد اجتماع، همبستگی اجتماعی، امنیت اجتماعی، مشارکت اجتماعی و غیره است که به صورت مستقیم و غیرمستقیم معیشت روستاییان را تحت تأثیر قرار می‌دهند؛ زیرا در روستایی که فاقد دارایی اجتماعی باشد، وجود دارایی‌های مالی مفهومی نداشته و یا امنیت مناسب را برای بهره‌برداری و استفاده ندارد. بنابراین، یکی از مهم‌ترین معیارهای دستیابی به معیشت پایدار روستایی، برخورداری روستاییان از دارایی‌های اجتماعی است.

دارایی‌های انسانی: محیط‌ها متناسب با شرایط موجود در آن‌ها، برخورداری از دارایی‌های متعددی هستند که یکی از مهم‌ترین آن‌ها دارایی‌های انسانی است. دارایی‌های انسانی هم به جهت سخت‌افزاری (تعداد افراد و تعداد نیروی کار) و هم از جهت مغزافزاری (تعداد تحصیل‌کردگان، سطح سواد) دارای اهمیت فراوانی هستند. انسان با توجه به قدرت تعقل و تفکر خود، دارای توانایی‌های متعددی است که او را در بهره‌برداری از منابع محیطی کمک می‌کند. بر این اساس، دارایی (سرمایه) انسانی به مهارت‌ها، بهداشت مناسب و توانایی کار کردن که در مجموع، دنبال کردن استراتژی‌ها و فعالیت‌های معیشتی مختلف و دستیابی به اهداف معیشتی را برای افراد ممکن می‌سازد، اشاره دارد (شن ۴۰، ۲۰۰۹، ص. ۶۰). اقتصاددانان مفهوم سرمایه انسانی را به عنوان توانایی‌های درونی مشتق‌شده و یا انباشته‌شده موجود در دامنه سنی (شاغل) در جامعه تعریف می‌کنند که به سرمایه انسانی اجازه می‌دهد به نحوی مؤثر با دیگر انواع سرمایه، کار کند تا تولید اقتصادی را تحت حفاظت قرار دهند. اغلب، سرمایه انسانی به آموزش اشاره دارد و شامل دانش و مهارت‌های انباشته‌شده در کسب آموزش و دادن آموزش، تجربه می‌شود. سرمایه انسانی به سلامت جمعیت شاغل در جامعه هم اشاره دارد. این به آن معنی است که بدون داشتن سلامتی، افراد قادر به استفاده از دیگر سرمایه‌ها نیستند. در محیط‌های روستایی نیز نیروی انسانی به عنوان دارایی انسانی به شمار می‌آید که به محیط‌های روستایی هویت و پویایی بخشیده و از طریق شیوه‌های بهره‌برداری از زمین، متناسب با تلفیق دانش بومی و دانش نوین، معیشت خود را در محیط‌های روستایی تأمین می‌کند. بنابراین، در محیط‌های روستایی بدون وجود انسان به عنوان یکی از عناصر اصلی محیط‌های جغرافیای روستایی، امکان شکل‌گیری معیشت

۴. یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی تحقیق حاکی از آن است که نمونه آماری مورد مطالعه بر حسب گروه سنی، در محدوده سنی ۱۵ الی ۷۵ سال قرار دارند. همان طوری که جدول (۵) نشان می‌دهد که بیشترین تعداد نمونه در گروه سنی ۲۰ الی ۲۹ سال قرار دارند. بیشترین تعداد افراد پاسخ‌دهنده را مردان تشکیل می‌دهند (۱۴۱ نفر) که در مجموع، ۸۷٪ پاسخ‌دهندگان را شامل می‌شوند و تعداد کمی از پاسخ‌دهندگان را زنان تشکیل می‌دهند (۲۱ نفر) که در مجموع ۱۳٪ پاسخ‌دهندگان را شامل می‌شوند. همچنین، از میان ۱۶۲ نفر نمونه آماری مورد مطالعه، ۱۱ نفر (۶٫۸ درصد) بی‌سواد هستند، ۶۳ نفر (۳۸٫۹ درصد) در مقطع ابتدایی تحصیل کرده‌اند و ۲۹ نفر (۱۷٫۹ درصد) در مقطع راهنمایی و ۴۳ نفر (۲۶٫۵ درصد) در مقطع دیپلم تحصیل کرده‌اند. ۱۶ نفر (۹٫۹ درصد) نیز مدرک دیپلم و بالاتر دارند. با توجه به این اطلاعات، می‌توان گفت ۶۳٫۶ درصد از نمونه آماری مورد مطالعه، تحصیلات قابل توجهی ندارند و بی‌سواد و کم‌سواد هستند.

جدول ۵- ویژگی‌های عمومی جامعه نمونه بر حسب جنسیت، سطح تحصیلات و گروه‌های سنی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

ویژگی عمومی	گروه‌ها	فراوانی مطلق	فراوانی درصد
جنسیت	مرد	۱۴۱	۸۷٪
	زن	۲۱	۱۳٪
	جمع	۱۶۲	۱۰۰٪
سطح تحصیلات	بی‌سواد	۱۱	۶٫۸
	ابتدایی	۶۳	۳۸٫۹
	راهنمایی	۲۹	۱۷٫۹
	دیپلم	۴۳	۲۶٫۵
	دیپلم و بالاتر	۱۶	۹٫۹
گروه‌های سنی	جمع کل	۱۶۲	۱۰۰٪
	۲۰ سال و کمتر	۷	۴٫۳
	۲۰ - ۲۹	۶۹	۴۲٫۶
	۳۰ - ۳۹	۶۴	۳۹٫۵
	۴۰ تا ۴۹ سال	۱۷	۱۰٫۵
	بیشتر از ۴۹ سال	۵	۳٫۱
	جمع	۱۶۲	۱۰۰٪

برای پاسخ به سؤالات مطرح شده در زمینه سنجش دارایی‌ها معیشتی از آزمون‌های مختلف آماری استفاده شد. در پاسخ به سؤال اول که آیا بین روستاهای مورد پژوهش از لحاظ

که منازل مسکونی، مکان‌های عمومی، صنایع، سدها، لنگرگاه‌ها، و پناهگاه‌ها را شامل می‌شود. این سرمایه‌همچنین، شامل امکانات حیاتی، نظیر برق، آب، تلفن و زیرساخت‌های حیاتی؛ نظیر بیمارستان‌ها، مدارس، ایستگاه‌های آتش‌نشانی و پلیس و آسایشگاه‌ها می‌شود. سرمایه فیزیکی یکی از مهم‌ترین منابع ایجاد ظرفیت جامعه برای توسعه معیشت پایدار است؛ مثلاً زیرساخت‌های فیزیکی نظیر جاده‌ها، پل‌ها، سدها و لنگرگاه‌ها به همراه سیستم‌های ارتباط و حمل‌ونقل برای ایجاد ساختارهای صحیح در جامعه به خصوص، در تسهیل فرآیند استفاده از ظرفیت‌ها و سایر دارایی‌های موجود در محیط‌های روستایی، لازم هستند. به طور کلی، کمبود زیرساخت‌های فیزیکی یا امکانات حیاتی، ممکن است موجب ایجاد تأثیر منفی روی ظرفیت استفاده از سایر دارایی‌های معیشتی شود. دارایی‌های فیزیکی عمدتاً دارایی‌های انسان‌ساخت در محیط‌های روستایی هستند که تسهیل‌کننده و تسریع‌کننده به کارگیری و بهره‌برداری از سایر دارایی‌ها هستند.

بنابراین، دارایی‌های معیشتی عبارتند از: سرمایه طبیعی، سرمایه اقتصادی، سرمایه انسانی، سرمایه اجتماعی و سرمایه نهادی دارایی‌ها جزو اساسی معیشت قشر فقیر هستند. مردم به این سرمایه‌های متفاوت نیاز دارند تا به اهداف تعریف‌شده خود دست یابند. این پنج دارایی معیشتی به هم‌دیگر وابسته‌اند و هر یک می‌تواند دیگر دارایی‌ها را کامل کند. تحلیل‌ها تلاش می‌کنند تا متوجه شوند که فرد یا خانوار چه دسترسی‌ای به انواع مختلف دارایی‌ها داشته، چگونه با تغییرات در محیط یا فرد، دسترسی به این سرمایه‌ها نیز تغییر می‌کند و چگونه دسترسی میان افراد، گروه‌ها و جوامع مختلف متفاوت است. یک مسأله مهم دیگر در مورد دارایی‌ها که باید به آن اشاره کرد، مسأله حق دسترسی و مشکلات مربوط به دسترسی فقرای روستایی به دارایی‌ها و سرمایه‌های مختلف است. از این رو، اطلاع سیاست‌گذاران، مدیران و برنامه‌ریزان روستایی از میزان و کیفیت دارایی‌ها و سرمایه‌های موجود در مناطق روستایی، کمک‌کننده به شیوه و سطح برنامه‌ریزی‌ها برای مناطق روستایی است؛ به عبارت دیگر، آگاهی از دارایی‌های معیشتی روستایی، برنامه‌ریزی در ساختارهای واقعیت‌گرا را فراهم می‌سازد. به همین جهت، مطالعه دارایی‌ها و سرمایه‌های مادی و غیرمادی روستایی می‌تواند در شناخت ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های مناطق روستایی در ابعاد و زمینه‌های مختلف سرمایه‌ای کمک‌کننده باشد.

برخورداری از دارایی‌ها تفاوت معنی‌داری وجود دارد یا خیر؟ یافته‌های حاصل از آن به شرح زیر است (جدول ۶). بعد از تأیید نرمال بودن داده‌ها از آزمون t استفاده شد که

جدول ۶- آماره لون برای تعیین تفاوت روستاها از نظر برخورداری از دارایی‌ها

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

سطح معناداری	df2	df1	آماره لون
.۰۰۰	۱۴۲	۱۵	۳,۰۸۳

استنباط می‌شود که ابتدا از طریق آزمون لون^{۴۲} تفاوت در برخورداری از دارایی‌ها مشخص شد و در مرحله بعد از طریق آزمون واریانس یک‌طرفه آنووا^{۴۳} به معناداری این تفاوت‌ها در سطح روستاهای مورد مطالعه پی برد (جدول ۷).

نتایج این آزمون نشان می‌دهد که بین روستاهای مورد مطالعه از نظر برخورداری از دارایی‌های معیشتی، تفاوت وجود دارد. این جدول نشان می‌دهد که تفاوت مشاهده‌شده در بین روستاها معنادار است و به این دلیل است که سطح معناداری کمتر ۰,۰۵ می‌باشد. بنابراین، به طور کلی از یافته‌ها، این‌طور

جدول ۷- آزمون واریانس یک‌طرفه تعیین تفاوت معنادار روستاها از نظر برخورداری از دارایی‌ها

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

سطح معناداری	F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	
.۰۰۰	۲۱,۷۳۰	۲۰,۱۶۵	۱۵	۳۰۲,۴۸۲	درون گروهی
		.۹۲۸	۱۴۲	۱۳۱,۷۷۸	بین گروهی
			۱۵۷	۴۳۴,۲۵۹	کل

مورد مطالعه به فراخور توانایشان از دارایی‌های معیشتی برخوردارند و البته، این برخورداری در سطح روستاها متفاوت است (جدول ۸).

با توجه به این که سطح معنی‌داری (sig) در تمام ابعاد دارایی‌ها، کمتر از ۰,۰۵ است، در نتیجه می‌توان گفت که در بین روستاهای مورد مطالعه از نظر برخورداری از دارایی‌های معیشتی، تفاوت معناداری وجود دارد و هریک از روستاهای

جدول ۸- تجزیه و تحلیل تفاوت معناداری روستاهای مورد مطالعه از نظر برخورداری از دارایی‌ها

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

مؤلفه‌ها	نمره T	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	
				کران پایین	کران بالا
فیزیکی	۶۸,۱۷۳	۱۶۱	.۰۰۰	۶۲,۰۰۶۱۷	۶۳,۸۰۲۴
انسانی	-۳۰۷,۳	۱۵	.۰۰۵	-۳,۰۰۰۰۰	-۱,۰۶۶۲
طبیعی	۵۳,۲۵۵	۱۶۱	.۰۰۰	۲۴,۸۴۵۲۸	۲۵,۷۶۷۰
مالی	۶۶,۷۸۱	۱۶۰	.۰۰۰	۳۰,۴۹۶۸۹	۳۱,۳۹۸۸
اجتماعی	۶۴,۳۸۵	۱۵۸	.۰۰۰	۵۰,۷۱۶۹۸	۵۲,۲۷۲۸
نهادی	۴۲,۸۷۷	۱۶۱	.۰۰۰	۱۷,۹۸۱۴۸	۱۸,۸۰۹۶

جدول ۹- آماره فریدمن برای رتبه‌بندی

دارایی‌های معیشتی در بین روستاهای مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

کای اسکور	۴۲۲,۸۰۱
درجه آزادی	۴
سطح معناداری	.۰۰۰

در ادامه برای مشخص کردن این نکته که سهم کدام یک از دارایی‌های معیشتی در روستاهای مورد مطالعه بیشتر از سایر دارایی‌هاست، از آزمون فریدمن استفاده شد. با توجه به آزمون فریدمن، می‌توان نتیجه گرفت که با توجه به این که سطح معناداری کمتر از ۰,۰۵ است، رابطه معنادار است و قابلیت تعمیم به روستاهای مورد مطالعه را دارد (جدول ۹).

جدول ۱۰- رتبه‌بندی دارایی‌های معیشتی در بین روستاهای

مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

میانگین رتبه	دارایی‌های معیشتی	میانگین رتبه	دارایی‌های معیشتی
۲,۹۳	دارایی مالی	۳,۵۹	دارایی اجتماعی
۱,۱۳	دارایی نهادی	۳,۶۲	دارایی فیزیکی
۱,۱۱	دارایی انسانی	۳,۳۷	دارایی طبیعی

بررسی‌های انجام‌شده بین این دو متغیر، رابطه هم‌بستگی ضعیف (۰,۱۱۸) وجود دارد و این هم‌بستگی معنادار و قابل تعمیم نیست. سطح معناداری (۰,۱۳۹) به ترتیب، بین دارای‌های اجتماعی با انسانی، دارای فیزیکی با انسانی، دارای مالی با انسانی، دارای نهادی با انسانی سطح معناداری کمتر از (۰,۰۵) که نشانه رابطه هم‌بستگی ضعیف در بین این دارایی‌ها می‌باشد، هم‌بستگی سایر دارایی‌ها با هم نشان از وجود رابطه در بینشان دارد (جدول ۱۱).

جدول ۱۱- آزمون هم‌بستگی بین دارایی‌های معیشتی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

متغیرها	دارایی اجتماعی	دارایی طبیعی	دارایی فیزیکی	دارایی مالی	دارایی نهادی	دارایی انسانی
دارایی اجتماعی	R	۰,۶۳۹	۰,۵۱۹	۰,۴۴۸	۰,۱۱۸	-۰,۰۶۱
	Sig	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۱۳۹	۰,۸۲۴
دارایی طبیعی	R		۰,۵۷۵	۰,۳۰۶	۰,۱۲۸	-۰,۰۴۹
	Sig		۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۱۰۳	۰,۸۵۷
دارایی فیزیکی	R			۰,۴۵۶	۰,۱۱۳	۰,۰۵۹
	Sig			۰,۰۰۰	۰,۱۵۱	۰,۰۸۲
دارایی مالی	R				۰,۲۲۱	-۰,۲۵۱
	Sig				۰,۰۰۵	۰,۳۴۸
دارایی نهادی	R					۰,۱۹۱
	Sig					۰,۴۷۹
دارایی انسانی	R					
	Sig					

شده و رتبه‌بندی می‌شوند. تأکید این روش بر رتبه‌بندی و انتخاب از مجموعه‌ای گزینه و تعیین راه‌حل‌های توافقی برای مسأله یا معیارهای متضاد است. راه حل توافقی گزینه‌ای است که به ایده‌آل نزدیک‌تر است. شاخص ادغام به عنوان معیار سنجش نزدیکی شناخته می‌شود. مزیت اساسی مدل ویکور از توجه به توافق گروهی و اکثریت در شاخص‌ها است که براساس شاخص‌های Q, R, S و میزان توافق گروهی و براساس شاخص V وزن یا حداکثر مطلوبیت گروهی سنجیده و درواقع، یک آستانه برای آن لحاظ می‌شود (بدری، فرجی سبکبار، جاودان و

نتایج جدول (۱۰) نشان می‌دهد که در میان روستاهای مورد مطالعه، سهم دارایی اجتماعی با میانگین رتبه ۳,۵۹ از دیگر دارایی‌های معیشتی، بیشتر است که نشان‌دهنده یک پارچگی، هم‌بستگی و انسجام اجتماعی در بین اجتماعات روستاهای مورد مطالعه است. به ترتیب اهمیت، ابتدا دارایی اجتماعی، دارایی فیزیکی، دارایی مالی، دارایی نهادی و در رتبه آخر، دارایی انسانی با میانگین رتبه ۱,۱۱ قرار می‌گیرند.

برای اطمینان از وجود رابطه هم‌بستگی در بین روستاهای مورد مطالعه، از آزمون هم‌بستگی اسپیرمن استفاده شده است. با توجه به جدول بالا، ابتدا بین دارایی‌های مالی و فیزیکی از آزمون هم‌بستگی اسپیرمن استفاده شده است که با توجه به بررسی‌های انجام‌شده بین این دو دارایی، رابطه هم‌بستگی متوسطی (۰,۴۵۶) وجود دارد و با توجه به این که سطح معناداری (۰,۰۰۰) کمتر از (۰,۰۵) است، این هم‌بستگی معنادار و قابل تعمیم می‌باشد. سپس، بین دارایی‌های اجتماعی و نهادی آزمون هم‌بستگی گرفته شده است که با توجه به

برای اولویت‌بندی و رتبه‌بندی روستاهای مورد مطالعه در برخورداری از سرمایه‌ها و دارایی‌های معیشتی از مدل اولویت‌بندی ویکور (اوپریکویک و تزنگ ۴، ۲۰۰۷) استفاده شده است. این روش براساس برنامه‌ریزی توافقی ارایه شده است. راه حل توافقی، راه‌حل‌های موجه را که به راه حل ایده‌آل نزدیک بوده، به عنوان توافق ایجادشده توسط اعتبارات ویژه تصمیم‌گیرندگان تعیین می‌کند. گزینه‌هایی که به راه حل ایده‌آل نزدیک‌تر هستند، بر آن‌هایی که از ایده‌آل دورتر هستند، ارجحیت دارند. معمولاً معیارها براساس چند تابع معیاره ارزیابی

شرفی، ۱۳۹۱، ص. ۷). این مدل دارای گام‌های متعددی است: در ستون‌ها، معیارهای مورد استفاده و در ردیف‌ها نیز گام اول: تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری است. در این ماتریس، روستاهای مورد مطالعه قرار دارند (جدول ۱۲).

جدول ۱۲- ماتریس تصمیم مکانی اولویت‌بندی روستاها بر حسب دارایی‌ها

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

دارایی اجتماعی	دارایی طبیعی	دارایی فیزیکی	دارایی مالی	دارایی نهادی	دارایی انسانی	
۲،۹	۳	۲،۸	۱،۹	۱،۲	۱،۷۷	بهلول اباد
۳	۳	۳	۲،۸	۱	۱،۶۸	خیراباد
۲،۸	۲،۲	۳	۲	۱	۱،۶۴	فرمان اباد
۲،۷۵	۲،۶	۲،۳	۱،۹	۱	۱،۵۸	فرزنده
۲،۶	۲،۴	۱،۹	۲	۱	۱،۶۳	تونه
۳	۲،۶	۳	۲،۵۵	۱	۱،۶۲	دریند
۱،۹	۱،۹	۱،۹	۲	۱	۱،۷۷	چاربرجی
۲،۸۸	۲،۱	۱،۹	۱،۹	۱	۱،۵۵	کوه اباد
۲	۲	۲،۵	۲	۱	۱،۴۴	کرات
۲،۵	۲،۲	۲	۲	۱	۱،۱	ابقه
۲،۳	۲	۲،۸	۲،۲	۱	۱،۱۵	پلیند
۱،۵	۱،۳	۱،۸	۱،۵	۱	۱،۱۱	رهنه
۲،۸۳	۲،۱۶	۲،۳۳	۲	۱	۱،۲۲	پشته
۲،۵۴	۲،۰۹	۲،۲۷	۲	۱	۱،۳۳	قلعه نو
۲،۸	۲،۷	۲،۵	۲،۱	۱	۱،۶۶	سمنگان
۳	۲،۸۱	۲،۷۲	۲،۳۶	۱	۱،۴۳	پساوه

(۳)

گام دوم: مرحله بعدی نرمال‌سازی ماتریس تصمیم‌گیری

است که از فرمول زیر به دست می‌آید:

(۱)

$$f_i^* = \min_j f_{ij} \quad , \quad f_i^- = \max_j f_{ij}$$

به این ترتیب، می‌توان بهترین و بدترین مقادیر را برای معیارها مشخص کرد.

گام چهارم: تعیین وزن و درجه اهمیت شاخص است. برای بیان اهمیت نسبی خصوصیت‌ها و معیارها، باید وزن نسبی آن‌ها را تعیین کرد. در پژوهش حاضر، از روش آنتروپی شانون برای تعیین وزن شاخص‌ها استفاده شده است. وزن معیارهای پیشنهادی نیز توسط ۲۱ تن از کارشناسان مرتبط، تعیین و محاسبه شده و به هر شاخص تخصیص داده شده است (جدول ۱۳).

$$n_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum_1^m x_{ij}}$$

گام سوم: تعیین بهترین و بدترین مقدار برای همه توابع معیارها است که اگر تابع معیار نشان‌دهنده سود (مثبت) باشد، بهترین و بدترین مقادیر براساس رابطه زیر محاسبه می‌شود:

(۲)

$$f_i^* = \max_j f_{ij} \quad , \quad f_i^- = \min_j f_{ij}$$

و اگر تابع معیار نشان‌دهنده هزینه (منفی) باشد، بهترین و بدترین مقادیر براساس رابطه زیر محاسبه می‌شود:

جدول ۱۳. تعیین وزن‌ها و مقادیر ایده‌آل مثبت و ایده‌آل منفی برای هر معیار

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

دارایی اجتماعی	دارایی طبیعی	دارایی فیزیکی	دارایی مالی	دارایی نهادی	دارایی انسانی	
۰،۷۱	۰،۰۹	۰،۰۸	۰،۰۵	۰،۰۱	۰،۰۶	وزن‌ها
۰،۰۷۳	۰،۰۸۱	۰،۰۷۷	۰،۰۸۴	۰،۰۷۴	۰،۰۷۵	f+
۰،۰۳۶	۰،۰۳۵	۰،۰۴۶	۰،۰۴۵	۰،۰۶۲	۰،۰۴۶	f-

(۶)

$$S^* = \min_j S_j, S^- = \max_j S_j$$

$$R^* = \min_j R_j, R^- = \max_j R_j$$

و v وزن راهبرد (اکثریت معیارها) یا حداکثر مطلوبیت

$$\frac{S_i - S^*}{S^- - S^*}$$

گروهی است. $S^- - S^*$ میزان فاصله از راه حل ایده‌آل مثبت

$$\frac{R_i - R^*}{R^- - R^*}$$

گزینه i ام را نشان می‌دهد؛ به دیگر سخن، $R^- - R^*$ نشان‌دهنده

فاصله از راه حل ایده‌آل منفی برای گزینه i ام است، در صورتی

که $v > 0.5$ ، شاخص Q_i دارای حداکثر توافق و زمانی که

$v < 0.5$ ، این شاخص نشان‌دهنده حداکثر نگرش منفی است. در

کل، $v = 0.5$ به معنی توافق گروهی برابر است.

گام هفتم: رتبه‌بندی گزینه‌ها براساس مقادیر Q_i .

براساس مقادیر Q_i گزینه‌ها که در مرحله ششم محاسبه

شد، می‌توان به رتبه‌بندی گزینه‌ها پرداخت. گزینه‌های دارای

مقدار Q_i بیشتر در اولویت پایین‌تر قرار می‌گیرند و مقادیر Q_i

کوچک‌تر به معنی رتبه بالاتر است (جدول ۱۴).

گام پنجم: تعیین سودمندی و تأسّف برای هر معیار.

اپریکویک دو مفهومی اساسی سودمندی (S) و تأسّف (R) را در

محاسبات ویکور مطرح کرده است. مقدار سودمندی (S) بیان‌گر

فاصله نسبی گزینه i ام از نقطه ایده‌آل و مقدار تأسّف (R) بیان‌گر

حداکثر ناراحتی گزینه i ام از دوری از نقطه ایده‌آل است. تعیین

مقدار سودمندی و تأسّف از رابطه زیر به دست می‌آید:

(۴)

$$S_i = \sum_{j=1}^n w_j \cdot \frac{f_j^* - f_{ij}}{f_j^* - f_j^-}$$

$$R_i = \max \left[w_j \cdot \frac{f_j^* - f_{ij}}{f_j^* - f_j^-} \right]$$

گام ششم: محاسبه مقدار Q_i واپکور برای $i = 1, 2, \dots, m$

مقدار Q_i از طریق رابطه زیر محاسبه می‌شود:

(۵)

$$Q_i = v \left[\frac{S_i - S^*}{S^- - S^*} \right] + (1 - v) \left[\frac{R_i - R^*}{R^- - R^*} \right]$$

که در آن:

جدول ۱۴- محاسبه مقدار سودمندی و تأسّف و Q برای هر روستا

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

رتبه	مقدار ویکور (Q)	Ri	Si	روستا	رتبه	مقدار ویکور (Q)	Ri	Si	روستا
۱۳	۰,۴۷۰	۰,۱	۰,۶۲۶	کرات	۱۰	۰,۱۱۳	۰,۰۵۳	۰,۱۰۰	بهلول آباد
۱۱	۰,۱۹۰	۰,۱	۰,۴۴۵	ابقه	۷	-۰,۴۵۷	۰,۰۱	۰,۰۲۷	خیرآباد
۱۲	۰,۲۵۲	۰,۱	۰,۴۸۵	پلیند	۱۵	۰,۷۶۰	۰,۱	۰,۱۹۵	فرمان آباد
۱۶	۱,۰۳۵	۰,۱	۰,۹۹۱	رهنه	۲	-۰,۱۱۲	۰,۱	۰,۲۵	فرزانه
۱	-۰,۰۹۴	۰,۱	۰,۲۶۲	پشته	۸	۰,۰۴۲	۰,۱	۰,۳۵	تونه
۹	۰,۱۱۲	۰,۱	۰,۳۹۵	قلعه نو	۶	-۰,۴۰۳	۰,۱	۰,۰۶۲	دریند
۴	-۰,۱۹۷	۰,۱	۰,۱۹۵	سمنگان	۱۴	۰,۵۶۷	۰,۱	۰,۶۸۹	چاربرجی
۵	-۰,۳۵۸	۰,۱	۰,۰۹۱	پساوه	۳	-۰,۱۱۷	۰,۱	۰,۲۴۷	کوه آباد

بیشتر از روستاهای دهستان کرات است. این نزدیکی به شهر

برای مجموعه روستاهای دهستان دشت تایباد، باعث شده تا

دارایی‌های معیشتی نیز در این روستاها بیشتر از روستاهای

دهستان کرات باشد. روستاهای محدودی از روستاهای دهستان

کرات وجود دارند که از نظر دارایی‌های معیشتی تأمین هستند؛

مثل روستاهای پشته، فرزنه، کوه آباد که دارای رتبه برتر

هستند. این محدودبودن دلایل متعددی دارد که یکی از

مهم‌ترین آن قرارگیری این روستاها در فاصله دور از شهر

است.

همان‌طور که مشاهده می‌شود به لحاظ برخورداری از

دارایی‌های معیشتی، روستای پشته در رتبه اول و روستای

رهنه در رتبه آخر این اولویت‌بندی قرار گرفتند. همان‌طور که

رتبه‌بندی‌های جدول فوق نشان می‌دهد بیشتر روستاهای

دارای رتبه برتر در مجموعه دهستان دشت تایباد قرار دارند

(سمنگان، پساوه، خیرآباد، تونه، بهلول آباد) که این دهستان

نسبت به دهستان کرات در فاصله کمتری نسبت به شهرستان

تایباد قرار دارد و به همین علت، روستاهای واقع در این دهستان

از امکانات بیشتری برخوردارند و شاید بتوان این‌طور بیان کرد

که دارایی‌های معیشتی در مجموعه روستاهای این دهستان،

۵. بحث و نتیجه‌گیری

توسعه و تسهیل توسعه معیشت پایدار روستایی، نیازمند آگاهی از مؤلفه و شاخص‌های تأثیرگذار در آن می‌باشد. به لحاظ نظری، با اتکا به دو رهیافت نظری اصلی در مطالعات روستایی، می‌توان بسترهای لازم را برای توسعه معیشت پایدار فراهم ساخت. این رهیافت‌ها شامل توانمندسازی و توسعه ظرفیتی است که می‌تواند تقویت‌کننده توانایی‌ها و ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل موجود در نواحی روستایی برای به‌کارگیری در توسعه معیشت پایدار باشد؛ اما باید توجه داشت، از آنجایی که معیشت پایدار براساس رویکرد نظری توسعه پایدار شکل گرفته و متشکل از ابعاد مختلف است، دستیابی به معیشت پایدار بدون در نظر داشتن کلیه جنبه‌های تأثیرگذار در معیشت امکان‌پذیر نیست. بنابراین، از منظر مؤلفه‌های تأثیرگذار در معیشت پایدار روستایی باید تلاش شود در فرآیند سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت روستایی به صورت کل‌گرا و به هم پیوسته به مؤلفه‌ها توجه شود؛ زیرا از یک‌سو توسعه معیشت روستایی امروزه دارای ابعاد متعددی می‌باشد که عوامل گوناگونی در آن اثرگذار هستند و از سوی دیگر، ضرورت پایدارسازی معیشت روستایی، سبب نگاه کل‌گرا به معیشت را ضروری می‌سازد. بر این اساس، مؤلفه‌های توسعه معیشت پایدار را می‌توان در زمینه دارایی‌های مختلف مؤثر در معیشت پایدار در نظر گرفت. در محیط‌های روستایی کشورمان نیز، جهت دستیابی به اهداف معیشت پایدار روستایی، ضروری است که به صورت هم‌زمان و یک‌پارچه به دارایی‌های معیشت پایدار روستایی، توجه شود. بر این اساس، در این مطالعه به بررسی سنجش دارایی‌های معیشتی و اولویت‌بندی روستاهای مورد مطالعه در دهستان‌های دشت تایباد و کرات شهرستان تایباد از نظر برخورداری از شاخص‌های معیشت پایدار پرداخته شد. برای مشخص شدن متفاوت بودن روستاها از نظر برخورداری از دارایی‌ها از آزمون t و آنوا (ANOVA) برای فهم دارایی‌های برتر در بین روستاهای مورد مطالعه، از آماره فریدمن و برای تبیین رابطه بین دارایی‌ها از آزمون هم‌بستگی و در نهایت، برای اولویت‌بندی روستاها از نظر برخورداری حداکثر از دارایی‌ها از مدل تصمیم‌گیری ویکور استفاده شده است. یافته‌ها آزمون t نشان می‌دهد که تفاوت معناداری میان روستاهای مورد مطالعه به لحاظ برخورداری از دارایی‌ها وجود دارد. آزمون فریدمن مشخص ساخت که سهم دارایی اجتماعی با میانگین رتبه ۳٫۵۹

دارایی برتر در بین روستاهای مورد مطالعه و نشان‌دهنده یک‌پارچگی، هم‌بستگی و انسجام اجتماعی در بین اجتماعات روستاهای مورد مطالعه است. دارایی انسانی با میانگین رتبه ۱٫۱۱ دارایی ضعیف در میان روستاهای مورد مطالعه شناخته می‌شود. این نتایج، تأییدکننده نظر جمعه پور و احمدی (۱۳۹۰) مبنی بر عدم برابری دارایی‌های معیشتی در روستاها است. در نهایت، نتایج مدل تصمیم‌گیری ویکور با هدف اولویت‌بندی روستاهای مورد مطالعه از لحاظ برخورداری از دارایی‌های معیشتی نشان داد که روستای پشته و روستای رهنه از مجموعه روستاهای دهستان کرات در مقایسه با سایر روستاهای مورد مطالعه، از نظر برخورداری از دارایی‌های معیشتی در رتبه اول و رتبه آخر قرار گرفتند. به ترتیب، روستای پشته در رتبه اول و روستای رهنه در رتبه آخر این اولویت‌بندی قرار گرفتند. بر این اساس، یافته‌های ناشی از اولویت‌بندی روستاها به لحاظ دارایی‌های معیشتی نشان‌دهنده از وجود تفاوت میان نقاط روستایی در برخورداری از دارایی‌های معیشتی است که این نتایج در راستای نتایج مطالعه آلبا (۱۳۹۰) بوده و گویای تفاوت در پایداری معیشت بین نقاط روستایی می‌باشد. بنابراین، می‌توان گفت که با توجه به رتبه‌بندی‌های مدل ویکور به روستاهای مورد مطالعه از لحاظ این که کدام یک از روستاها از نظر برخورداری از دارایی‌ها در اولویت قرار دارند، می‌توان گفت که مجموعه روستاهای دهستان دشت تایباد به علت قراردادن در فاصله نزدیک شهرستان تایباد و برخورداری از امکانات، سهم بیشتر و رتبه‌های برتر را نسبت به مجموعه روستاهای دهستان کرات از نظر برخورداری از دارایی‌های معیشتی را دارند. بر این اساس، می‌توان پیشنهاداتی را به صورت زیر بیان کرد:

- ۱) لزوم توجه برنامه‌ریزان به سرمایه‌ها و دارایی‌های موجود در مناطق روستایی در فرآیند انجام برنامه‌ریزی برای توسعه روستایی
- ۲) اطلاع‌رسانی و آگاهی‌بخشی به روستاییان نسبت به ارزش و اهمیت دارایی‌ها و سرمایه‌های مادی و غیرمادی موجود در روستا و تأثیرگذاری آن‌ها در توسعه روستایی، منطقه و ملی
- ۳) برآوردن نیازهای اقتصادی افراد ساکن و فعال در نواحی روستایی از طریق تنوع‌بخشی فعالیت‌ها و تنوع روش‌های درآمدزایی و تشویق بیشتر در این زمینه به

- Cornelis Vanderpost and Donald L. Kgathi
 11. Rural Livelihoods and Household Adaptation to Desiccation in The Okavango Delta, Botswana
 12. Haiyan Chen, Ganesh Shivakoti, Ting Zhu, David Maddox
 13. Livelihood Sustainability and Community Based Co-Management of Forest Resources in China: Changes and Improvement
 14. Shen, Fujun, Hughey, and Simmons
 15. Connecting Livelihoods Approach and tourism: A review of the Literature Toward Integrative Thinking
 16. Ellis
 17. Ellis and Biggs
 18. WCED
 19. Shen, Hughey, & Simmons
 20. WCED
 21. the Food 2000 report
 22. cahn
 23. Department for International Development (UK) (DFID)
 24. United Nations Development Programme(UNDP)
 25. Fouracre and Limited
 26. DFID
 27. Chambers and Conway
 28. Stockholm Environment Institute
 29. Tariq
 30. Balgis
 31. International Institute for Sustainable Development (IISD)
 32. Singh
 33. Carney
 34. Scoones
 35. Farrington, Carney, Ashley, and Turton
 36. United nation development department
 37. Oxford Committee for famine relief
 38. Cooperative for assistance and relief every where
 39. Pasteur
 40. Shen
 41. Green 8 Haines
 42. leven
 43. ANOVA
 44. Opricovic and Tzeng

منظور فراهم‌ساختن فرصت‌های شغلی گوناگون و ایجاد ثروت و بهبود استانداردهای زندگی روستاییان، به‌خصوص آن دسته از افرادی که فعالیت غالب معیشتیشان کشاورزی است.

۴) بهبود قابلیت‌های مراکز زیست روستایی از طریق ارائه امکانات و خدمات رفاهی، و بهداشتی، توان‌مندی‌سازی و توسعه ظرفیت‌ها و توسعه روش‌های مسئولیت‌پذیری، مشارکت، ایجاد احساس اعتماد متقابل و هم‌بستگی اجتماعی به منظور مشارکت در برنامه‌های توسعه روستایی و معیشتی که ضامن پایداری اجتماعی و پایداری معیشت است.

۵) نگهداری قابلیت‌ها و پتانسیل‌های طبیعی و مراقبت از چشم‌اندازها و فضاها، بکر، تنوع زیستی و حفظ کیفیت محیطی روستا و بهره‌برداری بهینه از محیط از طریق عدم فشار بر منابع محیطی که ضامن بهبود روش‌های درآمدی روستاییان و نیز پایداری معیشتی آن‌ها است.

یادداشت‌ها

1. NZAID
2. Chambers & Conway
3. Cahn
4. Kebede Kassa and Zewdu Eshetu
5. Situation Analysis of Rural Livelihoods and Socioeconomic Dynamics for Sustainable Rural Development: The Case of Legehida Woreda (District)
6. Qing Tang, Sean J. Bennett, Yong Xu, Yang Li
7. Agricultural Practices and Sustainable Livelihood: Rural Transformation Within the Loess Plateau, China
8. Gangwar, Sandeep Saran and Sarvesh Kumar
9. Integrated Poultry-Fish Farming System for Sustainable Rural Livelihood Security in Kumaon Hills of Uttarakhand
10. Moseki R. Motsholapheko,

کتاب‌نامه

1. Ashley, C., & Carney, D. (1999). *Sustainable livelihoods: Lessons from early Experience*. Department for International Development (DFID), Russell Press Ltd., Nottingham, London.
2. Cahn, M. (2002). *The business of living: Rural micro-enterprise and sustainable livelihoods* (Unpublished doctoral dissertation). Massey University, Palmerston North, New Zealand.
3. Carney, D. (1999). *Livelihood approaches compared: A brief comparison of the livelihoods approaches of DFID, CARE, Oxfam, and UNDP*. London: Department for International Development (DFID).
4. Chambers, R., & Conway, G. (1992). *Sustainable rural livelihoods: practical concepts for the 21st century*. (IDS Discussion Paper No. 296), Brighton: Institute of Development Studies (UK).
5. Chen, H., Shivakoti, G., Zhu, T., & Maddox, D. (2012). Livelihood sustainability and community based co-management of forest resources in China: Changes and improvement. *Environmental Management*, 49(1), 219–228.
6. Ellis, F. (2000). *Rural livelihoods and diversity in developing countries*. Oxford University Press.
7. DFID, U. K. (1999). *Sustainable livelihoods guidance sheets*. London: DFID.

8. Ellis, F., & Biggs, S. (2001). Evolving themes in rural developments 1950s-2000s. *Development Policy Review*, 19(4), 437-448. Experience, Nottingham: Russell Press Ltd
9. Farrington, J., Carney, D., Ashley, C., & Turton, C. (1999). *Sustainable livelihoods in practice: Early applications of concepts in rural areas*. Retrieved 2014, July. 19, from <http://www.odi.org.uk/nrp/42.html>.
10. Fouracre, P. (2001). *Transport and sustainable rural livelihoods*. Retrieved 2014, June. 19, from http://www.transport-links.org/transport_links/rtkb/rtkb.htm
11. Gangwar, L. S., Saran, S., & Kumar, S. (2013). Integrated Poultry-Fish farming system for sustainable rural livelihood security in Kuma on hills of Uttarakhand. *Agricultural Economics Research Review*, 26(1), 181-188.
12. Kassa, K., and Eshetu, Z., (2014). Situation analysis of rural livelihoods and socioeconomic dynamics for sustainable rural development: The Case of Legehida Woreda district. *Journal of Agriculture and Environmental Management*, 3(3), 201-208
13. Moseki, R., Motsholapheko, C. V., & Donald, L. K. (2013). Rural livelihoods and household adaptation to desiccation in the Okavango Delta, Botswana. *Journal of Water and Climate Chang*, 4, 300-316.
14. NZAID. (2002). *Policy statement*. New Zealand: New Zealand Agency for International Development (NZAID).
15. Opricovic, S., & Tzeng, G. H. (2007). Extended VIKOR method in comparison with outranking methods. *European Journal of Operational Research*, 178(2), 514-529.
16. Pasteur, K. (2001). *Changing organizations for sustainable livelihoods: A map to guide change*. Brighton: Institute of Development Studies.
17. Scoones, I. (1998). *Sustainable rural livelihoods: A framework for analysis* (IDS Working Paper No. 72), Publisher: Institute of Development Studies (IDS)
18. Shen, F. (2009). *Tourism and sustainable livelihoods approach: Application within the Chinese context* (Unpublished doctoral dissertation). Lincoln University, USA.
19. Shen, F., Hughey, k., & Simmons, D. (2009). *Connecting livelihoods approach and tourism: A review of the literature toward integrative thinking* (Unpublished doctoral dissertation). Lincoln university.
20. Tang, Q.; Bennett, S.J.; Xu, Y.; Li, Y. (2013). Agricultural practices and sustainable livelihood: Rural transformation within the Loees Plateau, China. *Applied Geography*, 41(1), 15-23.
21. Alba, A. (1390/2011). *Analysis the impact of border cooperation on sustainable rural livelihood in Saravan County* (Unpublished master's thesis). Zabol University, Zabol, Iran. [In Persian]
22. Badri, A., Faraji Sabokbar, H. A., Javedan, M., & Sharafi, H., (1391/2012). Ranking the sustainability of rural areas by VIKOR (Case study: Rural of Fasa County, Fars province). *Geography and Development*, 10(26), 1-19. [In Persian]
23. Jome Poor, M., & Ahmadi, Sh. (1390/2011). The impact of tourism on sustainable rural livelihood (Case study: Baraghan village, Savojbolagh). *Journal of Rural Researches*, 2(1), 36-37. [In Persian]
24. Jome Poor, M., & Kioomars, N. (1391/2012). Effects of tourism assets and activities on the livelihoods of people living within tourism: A case study of Ziarat village. *Journal of Tourism Management Studies*, 7(17), 87-119. [In Persian]
25. Zahedi, Sh. A., & Najafi, Gh.A. (1385/2006). The concept of sustainable development. *Teacher Quarterly*, 10(49), 43-76. [In Persian]
26. Sojasi Qeidari, H., Sadeghloo, T., & Palooch, M. (1392/2013). Prioritization of sustainable rural livelihood development strategies: Combination of fuzzy Topsis (Case study: Khodabande, Iran). *Journal of Rural Development*, 2(1), 85-110. [In Persian]
27. Carney, D. (1998, July). *Sustainable rural livelihoods: What contribution can we make?* Paper presented at the DFID Natural Resources Advisers' Conference, London, Published: London, Department for International Development.
28. Balgis, O. E. (2004, June). *Sustainable livelihood approach for assessing community's resilience to climate variability and change: A case study from Sudan*. Paper presented at the Second International Conference on Climate Impacts Assessment (SICCIA), Grainau, Germany.

Measuring the Livelihood Properties in Rural Areas Using a Sustainable Livelihood Approach (Case Study: Rural Areas of Taybad County)

Hamdollah Sojasi Qidari^{1*}- Tahere Sadeqlu²- Esmail Shakourifard³

1- Assistant Prof, in Geography & Rural Planning, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

2- Assistant Prof, in Geography & Rural Planning, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

3- MSc. Student, in Geography & Rural Planning, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

Received: 9 July 2015

Accepted: 16 November 2015

Extended Abstract

1. INTRODUCTION

Rural areas are environments that consist of different multiple sources and villagers use many assets and resources that shape their livelihood procedure. However, in most cases, incomplete and unconscious usage of sources is more destructive than uncontrolled industrial exploitation. For this reason, nowadays, rural poverty due to excessive pressure on resources, is considered as one of the unsustainable factors in the use of resources. Therefore, supporting poor villagers should not be the only main way for helping them meaning that their life style should be changed. In this regard, rural assets and capital could be the basic founders for achieving the goals of sustainable rural livelihood. Therefore, in this study, it had been tried to investigate and address the villagers' assets and belongings. This research tries to measure the level of livelihood in rural areas of Taybad flat and Karat Dehestans of Taybad Countys and also find the answer for the following questions: are rural peoples' asserts and capital similar in all parts of the case study area or not? Which part of asserts has more share in rural livelihood? And finally, which one of the villages has a better situation compared to others?

2. METHODOLOGY

The methods used for this study is a combination of descriptive and analytical methods including the library (documents) and field study (questionnaire) methods. Therefore, generally, in order to measure the level of livelihood assets from rural communities' perspective, in the first step, the livelihood assets dimensions have been determined which include social, human, natural, physical, financial, and institutional dimensions. Moreover, 23 indicators were identified for these dimensions. In next step, these dimensions and indicators had

been inserted into a Likert scale questionnaire designed for householders and rural local managers. In order to measure the questionnaire's reliability, Cronbach's formula was used. The total reliability of the questionnaire is 0.884. Statistical community had been chosen from rural of Taybad flat and Karat Dehestans of Taybad Countys. The unit of analysis is rural points and rural households. Totally, 94 households were determined as a samples size of 5079 households from 16 villages by using of Cochran formula. However, after modifying the share of each rural point, the sample increased to 162 households. A stratified sampling method used for selecting the samples. In this method, in addition to population, rural point geographic distribution had also been considered as a criterion. In order to analyze the gathered data based on research questions and goals, descriptive and inferential statistics had been used and VIKOR as a multi criteria decision making technique for ranking the rural point had also been applied.

3. DISCUSSION

The results of the study indicated that there is a significant difference between the villages in terms of their assets. Results of Friedman statistical test showed that social capital with a mean rating of 3.59 is the superior asset in the case study area, which is the sign of high integrity, solidarity, and social cohesion among rural communities. Human assets with a low average rating (mean= 1.11), are known as weak assets in the case study area. These results confirmed the results of Jome Poor and Ahmadi (1390) study about inequality of rural livelihood assets. Finally, the VIKOR decision making techniques for ranking the case study villages based on livelihood assets showed that Poshte and Rahne villages are in a better condition in comparison with the other villages; Poshte and

Rahne villages were ranked in the first and last positions, respectively.

4. CONCLUSION

The results indicate inequality and lack of balance between rural livelihoods in terms of their assets. The findings of prioritization of rural livelihoods in terms of assets represent the difference between assets in rural areas. These results are similar to Alba's (1390) results and represent the difference in sustainable livelihoods between rural areas. Hence, according to the rankings of VIKOR in terms of

assets regarding the studied areas, it can be concluded that Taybad villages share more assets and were ranked in the top positions because of being close to Taybad and using more facilities. Thus, it is crucial to consider the present differences in assets and investments in the planning process for these villages. In addition, major efforts should be done in order to strengthen other weak assets.

Key words: Livelihood assets, rural development, sustainable livelihood, Taybad County, VIKOR technique.

How to cite this article:

Sojasi Qidari, H., Sadeqlu, T. & Shakourifard, E. (2016). Measuring the livelihood properties in rural areas using a sustainable livelihood approach (Case study: Rural areas of Taybad County). *Journal of Research & Rural Planning*, 5(1), 197-215.

URL <http://jrrp.um.ac.ir/index.php/RRP/article/view/48257>

ISSN: 2322-2514

eISSN: 2383-2495